

ПОСЛЕДНЦЕ ТОРТУРЕ ГРАЂАНСКОГ РАТА НА ПРОСТОРУ БИХШЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Апстракт: У раду су описане страхоте које су доживела лица, цивили и војници, која су се налазила на територији на којој је буктао грађански рат, којим се распала Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Карактеристични поремећај, који се јавља након рата је посттрауматски стресни поремећај јаког интензитета с којим се ратни ветерани и цивили, који су били изложени суровом мучењу, тешко боре. У раду је извршен и осврт на Женевске конвенције, као и на домаће кривично законодавство, уско везано за ратне злочине.

Кључне речи: стрес, траума, посттрауматски стресни поремећај, ветерани, цивили.

Постоје многобројна појмовна дефинисања трауме. Једна од њих је да је траума јак емоционални шок и бол проузроковани екстремним узнемиравајућим искуством.¹ Одмах након догађаја, шок и порицање су типични. Дугорочне реакције укључују непредвидиве емоције, болна сећања, напете односе, па чак и физичке симптоме попут главобоље или мучнине.² Стрес је, у психологији, стање психичке или физичке напетости, настало услед деловања фактора, који нарушавају постојећу равнотежу.³

Посттрауматски стресни поремећај карактерише се појавом психичких симптома непосредно после излагања трауми. Трауматска искуства односе се на претњу смрћу, претњу повредом или претњу личном телесном интегритету или интегритету блиских особа. Трауматски догађаји који доводе до ових искустава су: рат (борба на фронту, бомбардовање, боравак у логору), избеглиштво, терористички актови, киднаповање, саобраћајне несреће, неизлечива болест, природне катастрофе (поплаве, земљотреси), насиље у породици, силовање... Важно је нагласити да ПТСП није карактеристичан само за ратнике, него да је веома чест у општој популацији. Поремећај се чешиће појављује код жена.⁴

Траума и стрес обавезно су чиниоци ПТСП, али не доводе увек до истог. Уколико, пак, изазову ПТСП, то значи да су код индивидуе неуспешно

¹ „Траума”, Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trauma>, приступ: 4.4.2020. године.

² „Траума”, American Psychological Association, <https://www.apa.org/topics/trauma>, приступ: 4.4.2020. године.

³ М. Мишић, „Стрес“, у: Енциклопедија Британика:С, књига 8, Београд, 2005, 166.

⁴ „Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), akutna stresna reakcija i poremećaj prilagođavanja”, Psihologika – Psihoterapija i savetovanje, <http://psihologika.rs/posttraumatski-stresni-poremećaj-ptsp>, приступ: 4. 4. 2020. године.

процесуирани стрес и траума, што се рефлектује у понашању те особе.⁵

Рат, као негативна друштвена појава, представља и социјални стрес, који се јавља због страха за опстанак, како појединца, тако и социјалне групе, чији је он део. Дакле, оружани сукоб народа, у психолошком смислу, препун је индивидуалних и групних стресова и траума, некада толико моћних да долази до манифестације ПСТП. *Према новијим тумачењима опасност претходи стресу, а неконтролисаност и беспомоћност у стресној ситуацији изазивају трауме од којих неке имају тешке, чак билошке последице - посттрауматски стресни поремећај.*⁶

ПТСП чине три групе симптома:

- 1) *Интензивно наметање и понављање преживљених трауматичних искустава у сну (кошмари) и/или на јави (flashback епизоде);*
- 2) *Избегавање спољашњих стимулуса који су били повезани у време доживљаја трауматичног догађаја.*
- 3) *Стање појачане емоционалне осетљивости и вегетативне узнемирености (раздражљивост, тешкоће усредсређивања у когнитивним ситуацијама, осећање бесперспективности и животног бесмисла, поремећај*
- 4) *сна и разне физиолошке сметње.*⁷

Психотрауме непосредних учесника (војника) у рату

Посматрајући нашу државу историјском периоду од распада СФРЈ па до НАТО бомбардовања 1999. године, да се закључити да у нашој земљи постоји огроман број особа, које су искусиле ратне трауме и којима је била неопходна стручна помоћ, како би их превазишле.⁸

Бивши војници, као непосредни актери рата, често бивају окарактерисани као *ратни злочинци*, те у борби против ратних демона остају препуштени сами себи. Терет поновне афирмације у редовне социјалне токове друштва, у условима функционисања у миру, трпе и њихове породице. Уколико ратни ветерани у овом покушају доживе крах, неретко тону у девијантно или, пак, криминално понашање, које врше индивидуално или удружено са другим лицима.⁹

Реч ветеран је латинског порекла, потиче од речи *vetus*, што се преводи као *стар, матор. Ветеран је особа, која је дуго времена обављала војну службу.*¹⁰

Мишљења друштвене заједнице о ратним ветеранима, углавном се формирају на основу предрасуда, *греици у мишљењу, која се зове претерана генерализација*. Једно од владајућих мишљења је да су *све то хероји и борци за јадан и напаћени народ*. Свакако, међу војним припадницима сваке од зараћених страна, односно бивших југословенских република, било је оних, који су у рат

⁵ Lj. Trlaja i dr, „Posttraumatski stresni poremećaj ratnih ranjenika“, Psihologija, 30, 4, Beograd 1997, 426.

⁶ Исто.

⁷ Исто.

⁸ V. Beara i P. Miljanović, Gde si to bio, sine moj? : egzistencijalistički doprinos razumevanju ratne traume, Novi Sad 2006, 17.

⁹ Исто, 18-19.

¹⁰ „Veteran“, Veliki rečnik manje poznatih reči i izraza, <https://velikirecnik.com/2017/12/08/veteran>, приступ: 6. 4. 2020.године.

одлазили понешени патриотским иделима. Међутим, не може се пренебрегнути чињеница да је међу борцима било оних, који су у рат отишли с лукративним циљем, било је и жедних психопата, оних који су жудели да добију виша војна одликовања. Било је и оних, који су једноставно били мобилизовани.¹¹

Све су то животиње и крвочне психопате, који су заслужили да пате што више. И овакав став одражава претерану генерализацију. Наравно, не може се порећи да је било бораца са различитим душевним обољењима, који су починили монструозне акте, али тврдња да су сви били таквог душевног стања је апсолутно неутемељена и представља нонсенс.¹²

То је била разлуларена, пијана банда. Истина је да је било формација без имало воје етике, али се опет ради о предрасуди, јер су постојале и оне групације, које су своју војну обавезу поимали јако професионално.¹³

Сви су они ишли тамо да пљачкају и краду. Уколико се осврнемо на историју ратовања, увиђамо да је отимачина и пљачка била неминовни елемент сваког рата. Учесници рата јесу се бавили крађом, али не може се то рећи за апсолутно сваког, без изузетака.¹⁴

Сви су они опасни, могу да направе проблем за тили час. Истина је да се ради о лицима, која услед доживљених високо стресних ситуација, имају тенденцију да импулсивно реагују, али ради се о мањини. Већина њих се повлачи и клони се проблематичних интеракција.¹⁵

Трауматизовани ратни ветерани, невољно евоцирају догађаје из рата, када се се проживљавају веома јаке емоције, те се код њих јави страх да ће изгубити контролу над својим поступцима и нанети зло другима или себи. Како би то спречили они покушавају да не мисле о ономе што су преживели у рату, покушавају да зауставе нежељене мисли, што им не успева, што доводи до опсесивног феномена ПТСП.¹⁶

Дакле, овакви и слични стереотипи и предрасуде, који заправо представљају и секундарну виктимизацију, услед које, ови трауматизовани људи, често не успевају да се интегришу у социјалну средину и да превазиђу стресове и шокове, те их на тај начин друштвена заједница занемарује, поставља на маргину друштва, заборављене и одбачене.

Тортуре ратних заробљеника

Монструозне ефекте рата, којим се распала СФРЈ, осетиле су све три зараћене стране, муслиманска, хрватска и српска. Др Александар Јовановић у студији *Ратне психотрауме и породица*, приказује страхоте, кроз које су прошле жртве српске националности. У студији аутор не негира постојање жртава и тортуре, кроз коју су прошли цивили и војници и друге две стране, већ је направио студију на основу података, коју су њему били доступни. Имајмо и у виду да је студија објављена 1997. године, када су односи бивших федералних

¹¹ V. Beara i P. Miljanović, n. d., 20-21.

¹² Исто, 21-22.

¹³ Исто, 22.

¹⁴ V. Beara i P. Miljanović, n. d., 23.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто, 77.

јединица распале СФРЈ били још увек фрагилни, а ехо братоубилачког рата још увек био прегласан.

Истраживањем су били обухваћени ратни заробљеници и цивилне жртве, које су се налазили у логорима током грађанског рата (1991-1996.) на територији Хрватске и БиХ.¹⁷ Резултати истраживања су показали да су примењивана три начина мучења: физичко, психичко и комбиновано.

Физичко мучење је обухватало најсуровије, зверске нападе на телесни интегритет. Одређени начини мучења су имали и психолошки елемент, јер се овим начином мучења разара и људско достојанство (есенција цивилизованог човека, јер шта је човек без достојанства?).¹⁸

Психички начини мучења су обухватали вербалне акте, којим се жртва понижавала до сржи и као и код физичке тортуре, лишила сваког достојанства.¹⁹

Трећи начин, којим се спроводила тортура обухватао је примену и физичког и психичког насиља-комбиновани начин. Овде нарочито долази до изражаја сексуално насиље, које обухвата принудну проституцију, индивидуална или колективна силовања женских заробљеника, принудне инцестуозне односе између мушких сродника, али и многе друге начине наношења физичких и психичких болова и патњи.²⁰

Као средства мучења наводе се: механичка средства²¹, физичко-хемијска

¹⁷ A. Jovanović, *Ratne psihotraume i porodica*, Beograd 1997, 64.

¹⁸ *Fizičko (ili preterano fizičko): udaranje različitim predmetima, rukama, nogama i drugo, po svim delovima tela; udaranje cokulom ili nekim tvrdim predmetom stalno na isto mesto (najčešće u koleno, lakat, glavu ili stopalo); vezivanje ruku i/ili nogu uz udaranje pesnicama, cokulama, kundakom, drškom revolvera, čekićem, pendrecima, žicom ili gvozdanim šipkama po svim delovima tela, uključujući glavu i genitalije; ispaljivanje manevarske municije u čmar žrtve (smrt nastupa nakon 5-6 sati s teškim meteorizmom i usled unutrašnjeg iskrvarenja); dugotrajno vešanje za ruke ili noge s prapatnim udaranjem ili silovanjem i bez njih; prisilno sipanje benzina ili slane vode u grlo; vezivanje (žimi) za drvo i polivanje vodom do smrzavanja; gašenje cigareta po telu; isecanje dela tela (testisa ili oka) i teranje žrtve da ga pojede; dranje kože s tela i posipanje rana solju; vađenje očiju prstima ili nožem; paljenje brade i delova tela; zatvaranje u specijalne komore bez vazduha do gubitka svesti.*

A. Jovanović, n. d., 64-65.

¹⁹ *Primoravanje da se jede meso pečenog novorođenčeta; psovanje i nazivanje zarobljenika najpogrdnijim imenima; teranje (uz pretњу smrću) da se slušaju krici ostalih žrtava torture ili da se prisustvuje njihovom, mučenju ili ubijanju; izvođenje na lažno streljanje, stavljanje cevi pištolja u usta (ponekad s egzekucijom naočigled ostalih); saopštavanje žrtvi da su joj članovi porodice ubijeni (silovani i zaklani); prinuđenost da se vrši nužda u prenatalnoj spavaonici (ili kamionu sa cirađom u kome se boravilo po nekoliko dana) bez posude; teranje (uz pretњу smrću) da se pred članovima humanitarnih organizacija priča sve najbolje o uslovima boravka u zarobljeništvu, ili da se potpiše izjava o korektnom postupku u zarobljeništvu/zatvoru.*

A. Jovanović, n. d., 64-65.

²⁰ *Pojedinačno ili grupno silovanje ženskih zarobljenika, uz analno silovanje ili teranje na felaciju; prinudno smeštanje zarobljenih maloletnica u javne kuće i teranje na prostituciju, dok ne zatrudne, a zatim puštanje na slobodu u 7-8 mesecu trudnoće; teranje zatvorenika (pogotovo braće, ili oca i sina) ne međusobnu felaciju ili analni odnos; ubijanje na svirep način, nakon dugotrajnog mučenja i pretњи, naočigled ostalih (klanjem, ispaljivanjem metaka u usta, vešanjem, dranjem kože s tela, zadavljivanjem golim rukama, pečenjem na ražnju ili nabijanjem na kolac); teranje da se pase trava ili liže pod umrljan krvlju, fekalijama ili mokraćom; vođenje logoraša kroz naseljeno mesto, uz podsticanje meštana da ih linčuju; vođenje logoraša po logoru ili izvan logora na lancu kao životinje.*

A. Jovanović, n. d., 65-66.

²¹ *Песница/колело; глава (ударац); угризи/одгрисања (уха)/зубима; стопало (цокула); нож (бајонет); кундак; специјална столица с шиљцима (логор Лора у Љубушком).* A. Jovanović, n. d., 66.

средства²², ватрено оружје²³, нутритивна средства²⁴ и комбинована средства²⁵.

Истраживање под називом *Медицинске студије тортуре у Југословенском грађанском рату* је показало да је 30% испитаника због нечовечног поступања и мучења подлегло ПТСП, 18% је било без неуролошких и психијатријских консеквенци преживљених тортура, а 52% њих је имало за последицу деформитете и унакаженост телесног интегритета.²⁶

Легислатива

Међународно хуманитарно право представља скуп правних правила, којим се штити положај лица, која нису учесници оружаног сукоба или која више не учествују у оружаном сукобу. Такође, међународним хуманитарним правом се и лимитирају начини ратовања.²⁷ Опус међународног хуманитарног права је обиман, те ће у овом раду бити представљене две конвенције, уско везане за тему овог рада, као и домаће кривично законодавство.

Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима од 12. августа 1949. (III Женевска конвенција)²⁸ у члану 4. одређује да су ратни заробљеници лица која припадају једној од следећих категорија, а која су пала под власт непријатеља:

1) припадници оружаних снага једне стране у сукобу, као и припадници милиција и добровољачких јединица који улазе у састав тих оружаних снага;

2) припадници осталих милиција и припадници осталих добровољачких јединица, подразумевајући ту и припаднике организованих покрета отпора, који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје сопствене територије, чак и да је та територија окупирана, под условом да те милиције или добровољачке јединице, подразумевајући ту и ове организоване покрете отпора, испуњавају следеће услове:

а) да на челу имају лице одговорно за своје потчињене;

б) да имају одређен знак за разликовање и који се може уочити на одстојању;

ц) да отворено носе оружје;

д) да се, при својим дејствима, придржавају ратних закона и обичаја;

²² Струја ниског напона; термичка (смрзавања/опекотине); хемијска средства; специјалне електричне палице. А. Јовановић, n. d., 66.

²³ Пиштољ/револвер; сачма; мине/минска поља; пушке. А. Јовановић, n. d., 66.

²⁴ Ускраћивање хране и/или воде; давање неадекватне хране и/или воде. А. Јовановић, n. d., 66.

²⁵ Од посебног значаја 1. Да је код већине жртва мучење вршено: а) комбинацијом начина и средстава мучења; б) уз често понављање мучењау току дана, односно недеље; ц) уз групно мучење или мучење појединаца наочиглед групе заробљеника. 2. Да су жртве тортуре у већини случајева били потомци жртва логора и етничких прогона у Другом светском рату, које су организовали преци непријатељске стране у садашњем (тадашњем) рату, неке жртве садашњих (тадашњих) логора биле су у логору и у Другом светском рату. А. Јовановић, n. d., 66-67.

²⁶ А. Јовановић, n. d., 67.

²⁷ „Šta је међународно хуманитарно право”, FPN - Centar за међународно хуманитарно право i међународне организације, http://mhp.fpn.bg.ac.rs/pitanja_odgovori/pitanja_odgovori_1.html, приступ: 11. 4.2020.

²⁸ GENEVA CONVENTION RELATIVE TO THE TREATMENT OF PRISONERS OF WAR OF 12 AUGUST 1949, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf, приступ: 12. 4.2020. године.

3) припадници редовних оружаних снага који изјављују да припадају једној влади или власти коју није признала Сила под чијом се влашћу налазе;

4) лица која прате оружане снаге иако непосредно не улазе у њихов састав, као што су цивилни чланови посада војних ваздухоплова, ратни дописници, снабдевачи, чланови радних јединица или служби, чија је дужност да се старају о удобности оружаних снага, под условом да су за то добила дозволу од оружаних снага у чијој се пратњи налазе, док су ове дужне да им у ту сврху издају личну карту;

5) чланови посада, подразумевајући ту команданте, пилоте и ученике трговачке морнарице и посаде цивилног ваздухопловства, страна у сукобу који не уживају повољнији поступак на основу других одредаба међународног права;

б) становништво неокупираних територија које се, услед приближавања непријатеља, добровољно диже на оружје да би пружио отпор непријатељској најезди, а које није имало времена да се организује као редовна оружана сила, ако оно отворено носи оружје и ако поштује ратне законе и обичаје.

Б. Поступањем које ова Конвенција обезбеђује ратним заробљеницима користиће се исто тако:

1) лица која припадају или су припадала оружаним снагама окупираних земље ако, с обзиром на ту припадност, окупаторска Сила, чак ако их је у почетку и пустила на слободу док се непријатељства настављају изван територије, коју она окупира, сматра потребним да приступи њиховом интернирању, нарочито после неуспелог покушаја тих лица да се споје са оружаним снагама којима припадају и које су ступиле у борбу, или ако се она не одазову позиву који им је упућен у циљу интернирања;

2) лица која припадају једној од категорија наведених у овом члану, а која су неутралне или незарађене Силе примиле на своју територију и која су оне дужне да интернирају на основу међународног права, уз право на свако повољније поступање које те Силе буду одлучиле да им признају и изузев одредаба чланова 8, 10, 15, 30, став 5, 58. до 67. закључно, 92, 126. и кад између страна у сукобу и заинтересоване неутралне или незарађене Силе постоје дипломатски односи, оних одредаба које се односе на Силу заштитницу. Кад такви дипломатски односи постоје, стране у сукобу од којих зависе та лица биће овлашћене да према овима врше дужности које према овој Конвенцији припадају Силама заштитницама без штете по оне дужности које те стране редовно врше на основу обичаја и дипломатских и конзуларних уговора.

У члану 7. Конвенције је прописано да се ратни заробљеници не могу ни у ком случају одрећи ни делимично ни у целини права која им обезбеђује ова Конвенција, и специјални споразуми поменути, уколико таквих буде било.

Члан 13. наводи да се са ратним заробљеницима мора у свако доба поступати човечно. Сваки чин или недозвољено пропуштање од стране Силе која их држи, а који проузрокује смрт, или доводи у озбиљну опасност здравље ратног заробљеника, који се налази у њеној власти забрањен је и биће сматран као тешка повреда ове Конвенције. Посебно, ниједан ратни заробљеник не може бити подвргнут телесном осакаћивању или медицинском или научном експерименту, ма које природе он био, ако то није оправдано лечењем ратног заробљеника и вршено у његовом интересу. Ратни заробљеници се исто тако морају у свако доба заштити, нарочито против сваког акта насиља или застрашивања, против увреда и

јавне радозналости. Мере репресалија према ратним заробљеницима су забрањене.

Ратни заробљеници имају у свакој прилици право на поштовање њихове личности и њихове части. Према женама се мора поступати са свим обзирима, који се дугују њиховом полу и оне у сваком случају морају уживати исто тако повољно поступање, које се признаје мушкарцима. Ратни заробљеници задржавају своју пуну грађанску способност, онакву каква је постојала у тренутку њиховог заробљавања. Сила која их држи може ограничити вршење те способности било на својој било изван своје територије само у оној мери у којој то заробљеништво захтева (члан 14).

Сила у чијој су власти ратни заробљеници дужна је да обезбеди њихово бесплатно издржавање и да им пружи бесплатну лекарску негу коју захтева њихово здравствено стање (члан 15).

Сила која држи ратне заробљенике поступаће са свим њима на исти начин, без икакве неповољне дискриминације, засноване на раси, народности, вероисповести, политичком мишљењу или другим сличним мерилима (члан 16).

У члану 19. је прописано да ратни заробљеници по своме заробљавању имају бити, у најкраћем могућем року, евакуисани у логоре довољно удаљене од борбене зоне како би били ван опасности. Могу се, привремено, задржати у опасној зони само они ратни заробљеници, који би услед рана или болести, били изложени већој опасности при евакуисању, него ако би остали тамо где су. Док очекују своје евакуисање из борбене зоне, ратни заробљеници се не смеју беспотребно излагати опасности.

Конвенција прописује две врсте репатријације ратних заробљеника, за време рата и по окончању рата. Стране у сукобу биће дужне да врате у њихову земљу, без обзира на број и на чин и пошто их припреме за транспортовање, ратне заробљенике, тешке болеснике и тешке рањенике. За време трајања непријатељстава, стране у сукобу стараће се да, уз суделовање неутралних заинтересованих Сила организују смештај у неутралној земљи рањених или болесних заробљеника; оне ће, сем тога, моћи да закључе споразуме у циљу непосредног репатрирања или интернирања у неутралну земљу здравих заробљеника који су дуго времена провели у заробљеништву. Ниједан ратни заробљеник, рањеник или болесник који је предвиђен за репатрирање не може бити репатриран противно својој вољи док трају непријатељства (члан 109).

Ратни заробљеници ће по окончању активних непријатељстава без одлагања бити ослобођени и репатрирани (члан 118).

Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата (IV Женевска конвенција)²⁹ штити лица која се, у било коме тренутку и на било који начин, нађу, у случају сукоба или окупације, у власти једне стране у сукобу или једне окупационе Силе, чији нису држављани (члан 4). Заштићена лица не могу се ни у коме случају одрећи ни делимично ни у целини права која им обезбеђује ова Конвенција (члан 8). Рањеници и болесници, као и немоћни и бремените жене биће предмет нарочите заштите и обзира (члан 16). Заштићена лица имају право у

²⁹ GENEVA CONVENTION RELATIVE TO THE PROTECTION OF CIVILIAN PERSONS IN TIME OF WAR OF 12 AUGUST 1949, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf, приступ: 11. 4.2020. године.

свакој прилици, на поштовање своје личности, своје части, својих породичних права, својих верских убеђења и обреда, својих навика и својих обичаја. С њима ће се, у свако доба, поступати човечно и она ће нарочито бити заштићена од сваког насиља или застрашивања, од увреда и јавне радозналости. Жене ће посебно бити заштићене против сваког напада на њихову част, а наочито против силовања, принуђивања на проституцију. Водећи рачуна о одредбама које се односе на стање здравља, на године живота и на пол, стране у сукобу у чијој се власти налазе заштићена лица поступаће према свима њима с истим обзирима, без икакве неповољне дискриминације, засноване нарочито на раси, вероисповести, или политичким убеђењима. Ипак, стране у сукобу могу предузимати, у односу на заштићена лица, мере контроле или безбедности које буду потребне с обзиром на ратно стање (члан 27).

Кривични законик РС³⁰ у глави 34. прописује кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Дакле, као и што сам назив говори, овим кривичним делима се штити човечност и добра заштићена међународним правом, те спадају у групу најтежих кривичних дела.

Спецификум за већину кривичних дела из ове главе је то што се могу извршити у само одређеним ситуацијама, односно за време ратног стања иили других оружаних сукоба. Најчешће се врше систематски, како би се реализовала идеологија неке власти или политичке групе.³¹

У ову групу кривичних дела спадају геноцид (члан 370), злочин против човечности (члан 371), ратни злочин против цивилног становништва (члан 372), ратни злочин против рањеника и болесника (члан 373), ратни злочин против ратних заробљеника (члан 374), организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина (члан 375), употреба недозвољених средстава борбе (члан 376), недозвољена производња, промет и држање оружја чија је употреба забрањена (члан 377), противправно убијање и рањавање непријатеља (члан 378), противправно одузимање ствари од убијених (члан 379), повреда парламентарара (члан 380), сурово поступање с рањеницима, болесницима и ратним заробљеницима (члан 381), неоправдано одлагање репатријације ратних заробљеника (члан 382), уништавање културних добара (члан 383), неспречавање вршења кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом (члан 384), кршење санкција уведених од стране међународних организација (члан 384.а), злоупотреба међународних знакова (члан 385), агресиван рат (члан 386), учествовање у рату или оружаном сукобу у страној држави (члан 386.а), организовање учествовања у рату или оружаном сукобу у страној држави (члан 386.б), расна и друга дискриминација (члан 387), трговина људима (члан 388), трговина малолетним лицима ради усвојења (члан 389), заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу (члан 390), тероризам (члан 391), јавно подстицање на извршење терористичких дела (члан 391.а), врбовање и обучавање за вршење терористичких дела (члан 391.б), употреба смртоносне направе (члан 391.в), уништење и оштећење нуклеарног објекта (члан 391.г), угрожавање лица под међународном заштитом (члан 392),

³⁰ „Кривични законик”, Службени гласник Републике Србије, 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019.

³¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд 2014, 310.

финансирање тероризма (члан 393) и терористичко удруживање (члан 393.а).

Чланом 180. Кривичног законика РС³² је прописана забрана застарелости кривичног гоњења и извршења казне за кривична дела предвиђена у чл. 370 до 375, за кривична дела за које је прописана казна доживотног затвора, за кривична дела за која по ратификованим међународним уговорима застарелост не може да наступи. Овом забраном се истиче да се ради о тешким кривичним делима, гнусним злочина, те управо због тога починиоци ових сурових варварстава не могу да услед протока времена од извршења кривичног дела или изрицања кривичне санкције, избегну одговорност.

Закључак

Посттрауматски стресни поремећај има далекосежне последице и на лице, код кога се јавио овај поремећај, као и на његово окружење, уже-породицу и шире-социјалну заједницу чији је део.

Трауме изазване ратом рефлектују се и на породичном плану. Долази до раста породичног насиља, па чак и до убистава чланова породице. У оним породицама у којима је пре рата насиље постојало, као редован образац понашања, након ратних траума, оно постаје жешће. Иако изолованији случајеви, постоје и породице у којима насиље пре рата није постојало, али након ратног учешћа члана породице, долази до насиља и у тим породицама. Истраживања су показала да су починиоци овог насиља мушкарци, а жртве жене.³³

Када се неко лице, учесник рата, и пре оружаног сукоба бавило криминалним активностима, након завршетка истог, наставља да се бави криминалом, али на још суровији и грамзивији начин. Међутим, дешава се да и лица, која су пре рата поштовала законе и систем вредности друштвене заједнице, започну да с криминалним радњама.³⁴

Дакле, примећујемо да у мирнодопским условима, као последицу рата, имамо две врсте криминалаца. Први су они који су се и пре рата бавили криминалом. То су на нашим просторима углавном били добровољци, који су чинили паравојне јединице, сачињене од од оних, који су већ имали богата криминална искуства и оних за које је стање безакоња било својеврсна криминална школа. Свакако се може рећи да је међу њима било психопатских личности, оних код којих је већ постојало неко душевно обољење, којима је рат служио као као место у ком неограничено могу да спроводе своја злодела, без бојазни од последица. Након завршетка рата су се удруживали у злочиначке групе и вршили организовани криминал.

Међутим, када говоримо о ветеранима, који су пре рата били узорни грађани, њихова реинтеграција у друштво је отежана због доживљених траума. Услед небриге држава за које су се борили, ови људи се повлаче у себе, изолују се из друштва, изолују се чак и од своји породица. Да би се стресни догађаји превазишли потребна је адекватна, системска помоћ овим лицима од стране стручних установа. Доживљене страхоте у рату се никада не могу заборавити, а

³² „Кривични законик”, Сл. гласник РС, 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019.

³³ S. Konstantinović Vilić i dr, Kriminologija, Niš 2009, 358.

³⁴ Исто, 357.

нарочито понижење, али се уз помоћ стручњака и адекватних третмана, овим лицима може се помоћи у рату који воде сами са собом-траумама и да им се на тај начин врати живот, који су имали пре рата, достојанствен живот.

Библиографија

- Jovanović, Aleksandar. Ratne psihotraume i porodica. Beograd 1997.
- American Psychological Association. „Trauma”, <https://www.apa.org/topics/trauma>.
- Милан Мишић, „Стрес”, у: Енциклопедија Британика:С, књига 8, Београд, 2005, 166.
- Veliki rečnik manje poznatih reči i izraza. „Veteran”.
<https://velikirecnik.com/2017/12/08/veteran>
- Beara, Vladan i Predrag Miljanović. Gde si to bio, sine moj? : egzistencijalistički doprinos razumevanju ratne traume. Novi Sad 2006.
- GENEVA CONVENTIONRELATIVE TO THE TREATMENTOF PRISONERS OF WAR OF 12 AUGUST 1949,
https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf, приступ 12.04.2020. године.
- GENEVA CONVENTIONRELATIVE TO THE PROTECTION OF CIVILIAN PERSONS IN TIME OF WAR OF 12 AUGUST 1949,
https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf
- Јовашевић, Драган. Кривично право, Посебни део. Београд 2014.
- Службени гласник Републике Србије. „Кривични законик”, 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019.
- Психологија – Психотерапија и саветовање. „Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), akutna stresna reakcija i poremećaj prilagođavanja”.
<http://psihologika.rs/posttraumatski-stresni-poremecaj-ptsp>
- Konstantinović Vilić, Slobodanka, Vesna Nikolić Ristanović i Miomira Kostić, Kriminologija, Niš 2009.
- Trlaja, Ljiljana, Petar Kostić i Gordana Dedić. „Posttraumatski stresni poremećaj ratnih ranjenika”. Psihologija, 30, 4, Beograd 1997.
- FPN - Centar za međunarodno humanitarno pravo i međunarodne organizacije. „Šta je međunarodno humanitarno pravo”,
http://mhp.fpn.bg.ac.rs/pitanja_odgovori/pitanja_odgovori_1.html
- Cambridge Dictionary. „Trauma”.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trauma>